

**MARIA MARCZEWSKA-RYTKO**

Uniwersytet im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

e-mail: m\_marczewska@yahoo.com

ORCID: 0000-0002-4006-0476

DOI: 10.34813/ptr3.2022.2

## **Kościół rzymskokatolicki wobec ruchów migracyjnych i uchodźczych**

The Roman Catholic Church in the face of migration and refugee movements

---

**Abstract.** The aim of the article is to analyze the attitude of the Roman Catholic Church towards migration and refugee movements. The subject of the analysis will be the documents of the Roman Catholic Church in a comparative approach. It will show the continuity and change in the attitude of this institution towards the growing tendency of migration and refugee movements in the world. Migration and refugee movements are treated as part of global social movements. The article has been divided into several parts. In the first one, the institutional dimension of the attitude of the Roman Catholic Church towards migration and refugee movements will be analyzed. The second part of the article will be devoted to the analysis of the concept of popes in the period before the Second Vatican Council. The subject of the research in the third part will be the concepts of popes of Vatican II. The last part of the article will analyze the approach to migration and refugee movements and the solutions proposed by John Paul II, Benedict XVI and Pope Francis.

**Keywords:** migration, migration and refugee movements, Roman Catholic Church, Second Vatican Council.

**W** pierwszych dokumentach Kościoła rzymskokatolickiego dotyczących migrantów używano pojęcia *emigrant*. W *Konstytucji apostolskiej o duchowej opiece nad emigrantami* – *Exsul familia* papież Pius XII pisał między innymi: „wywrotowa działalność niektórych ludzi zmierzała, niestety, do duchowej ruiny emigrantów,

a nie do tego, by przyjść im z pomocą materialną” (Pius XII, 1952, s. 1). Obecnie stosowane jest pojęcie *migrant* (Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, 2013). W dokumentach można znaleźć również pojęcie *uciekinier* stosowane zamiast pojęcia *uchodźca*. Używane są również pojęcia *podróżujący* lub *ludzie w drodze*, które zawierają takie kategorie osób jak migranci, uchodźcy, wygnańcy, podróżujący statkami i samolotami, koczownicy (Paweł VI, 1970). W *Kodeksie prawa kanonicznego* (1983) stosowane są pojęcia: *przybysz* na określenie osoby zamieszkującej w danym miejscu tymczasowo; *podróżny* oznacza osobę będącą poza miejscem swojego stałego czy też tymczasowego zamieszkania; *tułacz* to z kolei osoba niemająca ani stałego, ani tymczasowego miejsca zamieszkania. Podkreśla się również, że „ten ruch ludnościowy staje się nową i powszechną przyczyną «przeobrażenia» wszystkich ludów [...] bowiem sprzyjając wzajemnemu poznaniu wszystkich i współpracy [...], świadczą o jedności rodziny ludzkiej i [...] stwierdzają braterstwo między narodami” (Kongregacja Biskupów, 1969, 2).

W *Instrukcji Erga migrantes caritas Christi – miłość Chrystusa do migrantów* z 3 maja 2004 roku mowa jest o ruchach migracyjnych traktowanych jako znak czasów i jeden z komponentów zwiększającej się współzależności między państwami narodowymi oraz pokłosie globalizacji. Wskazuje się na przemieszczenia wewnątrzpaństwowe (np. ze wsi do miast) oraz międzynarodowe, które są istotnym czynnikiem kształtującym społeczną, ekonomiczną i polityczną rzeczywistość współczesnego świata. W świetle *Instrukcji* rodzi to potrzebę „globalnego spojrzenia na świat” jako ogólnoludzką wspólnotę, do której, w świetle zasady dobra wspólnego, należą wszystkie wartości ziemi (Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, 2004).

Kościół rzymskokatolicki upatruje źródeł migracji w dysproporcjach w rozwoju gospodarczym między różnymi regionami (bogata północ i biedne południe) i państwami (Paweł VI, 1967), w prześladowaniach oraz konfliktach zbrojnych (Jan Paweł II, 2003a), w nadmiernie rozwiniętym nacjonalizmie prowadzącym do nienawiści w stosunku do mniejszości narodowych czy religijnych i związanego z tym ich marginalizowania (Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, 2004, 2013).

Oficjalne stanowisko Kościoła rzymskokatolickiego w kwestii migrantów stanowi pochodną kilku przekonań. Po pierwsze, wszyscy ochrzczeni są traktowani jako członkowie jednej wspólnoty, a poszczególne Kościoły charakteryzujące się różną tradycją i obrządkami stanowią w istocie jedność odwołującą się do Chrystusa. Po drugie, Kościół rzymskokatolicki postrzega migrantów przez pryzmat własnej historii jako ludu pielgrzymującego. Jak podkreśla Pius XII:

Tułacza Rodzina Nazaretańska: Jezus, Maryja i Józef, uciekając przed gniewem bezbożnego króla i w drodze do Egiptu, i na wygnaniu w Egipcie stanowi pierwowzór, przykład i ostoję dla wszystkich emigrantów w każdym czasie i miejscu, dla cudzoziemców i wszelkiego rodzaju uchodźców, którzy w obawie przed prześladowaniem lub z powodu niedostatku muszą opuścić rodzinną ziemię, drogich rodziców i krewnych oraz serdecznych przyjaciół i podążać w obce strony. (1952)

Po trzecie, zasady gościnności oraz wierność chrześcijańskiej tożsamości nakazują przyjęcie i udzielenie pomocy migrantom i uchodźcom. Po czwarte, różnorodność staje się wyznacznikiem współczesności wymagającym pielęgnowania ducha tolerancji oraz szacunku wobec tożsamości innych osób (Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, 2013).

Celem artykułu jest analiza stosunku Kościoła rzymskokatolickiego wobec ruchów migracyjnych i uchodźczych. Przedmiotem analizy będą dokumenty Kościoła rzymskokatolickiego w ujęciu porównawczym. Ukazana zostanie ciągłość i zmiana stosunku tej instytucji wobec tendencji wzrostowej ruchów migracyjnych i uchodźczych w skali świata. Ruchy migracyjne i uchodźcze są traktowane jako część ruchów społecznych funkcjonujących w skali globu (Marczewska-Rytko, Maj, 2017; Marczewska-Rytko, Ziętara, 2015). Artykuł został podzielony na kilka części. W pierwszej z nich analizowany będzie wymiar instytucjonalny stosunku Kościoła rzymskokatolickiego wobec ruchów migracyjnych i uchodźczych. Druga część artykułu zostanie poświęcona analizie koncepcji papieża w okresie przed II Soborem Watykańskim. Przedmiotem dociekań zawartych w trzeciej części będą koncepcje papieża Vaticanum II. W ostatniej części artykułu będzie analizowane podejście do ruchów migracyjnych i uchodźczych oraz rozwiązania proponowane przez Jana Pawła II, Benedykta XVI oraz papieża Franciszka.

## **Instytucjonalny wymiar stosunku Kościoła rzymskokatolickiego wobec ruchów migracyjnych i uchodźczych**

W literaturze przedmiotu początki instytucjonalnego wymiaru stosunku Kościoła rzymskokatolickiego wobec ruchów migracyjnych i uchodźczych związane są z dekretem Piusa X *Cum omnes* z 15 sierpnia 1912 roku (Cichy, 2012; Necel, 2013). Na jego mocy w ramach Kongregacji Konsystorialnej utworzono Sekcję ds. Duchowych Emigrantów. W kolejnym dekrete z 19 marca 1914 roku Pius X zapowiedział utworzenie kolegium, którego celem miało być przygotowywanie księży emigrujących z Włoch (Cichy, 2012). W opublikowanej w roku 1952 *Konstytucji apostolskiej o duchowej opiece nad emigrantami – Exsul familia* Pius XII szczegółowo omówił wcześniejsze rozwiązania instytucjonalne dotyczące migrantów i uchodźców wypracowane na gruncie Kościoła rzymskokatolickiego. W dokumencie zawarto także nowe rozwiązania przyjęte przez Piusa XII: wykaz kompetencji Kongregacji Konsystorialnej; ustanowienie urzędu Delegata ds. Emigracji; wykaz kompetencji misjonarzy emigrantów, kapelanów okrętowych i ich dyrektora; funkcje miejscowych ordynariuszy; rolę Papieskiego Kolegium Kapłańskiego. Co istotne, w dokumencie uwypuklono rolę biskupów miejscowych diecezji w procesie duszpasterstwa migrantów.

W *Instrukcji dotyczącej duszpasterstwa wśród migrantów* z 15 sierpnia 1969 roku Kongregacja Biskupów zawarła obowiązek sprawowania opieki nad migrantami, a w punkcie 13 deklarację:

Daje to Kościołowi – zgodnie z intencją Soboru Watykańskiego Drugiego – wspaniałą okazję do propagowania jedności chrześcijan oraz – gdy chodzi o niechrześcijan i niewierzących – okazję sprawienia, by przez świadectwo życia poszczególnych wiernych i całej wspólnoty, stać się znakiem ukazującym Chrystusa. (Kongregacja Biskupów, 1969)

W roku 1970 z inicjatywy Pawła VI przy papieżu utworzono specjalny organ: Papieską Komisję ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych (Paweł VI, 1970). W okresie pontyfikatu papieża Jana Pawła II ranga Komisji została podniesiona. Na mocy *Konstytucji apostolskiej Pastor Bonus* w roku 1988 zaczęła ona funkcjonować jako Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych (Jan Paweł II, 1988). Od 1 stycznia 2017 roku jej kompetencje pełni Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka.

Reasumując, kwestie duszpasterstwa migrantów zostały uregulowane w *Kodeksie prawa kanonicznego* (1983), *Konstytucji apostolskiej Pastor Bonus* z 1998 roku (Jan Paweł II, 1988) oraz *Instrukcji Erga migrantes caritas Christi* z 2004 roku (Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, 2004). Główna odpowiedzialność za ewangelizację migrantów spoczywa na papieżu i podległych mu organach Stolicy Apostolskiej, nie mniej istotną rolę odgrywają także Kościoły w poszczególnych państwach i parafie (Wojnicz, 2016).

## **Stanowisko papieża wobec ruchów migracyjnych i uchodźczych przed II Soborem Watykańskim**

W encyklice *Rerum novarum* papież Leon XIII odniósł się do jednej z przyczyn migracji, pisząc, że [emigranci, M.M-R] „nie porzucaliby bowiem ojczyzny, gdyby im dawała możliwość prowadzenia znośnego życia” (Leon XIII, 1891, s. 35). Dlatego podkreślał konieczność wprowadzenia bardziej sprawiedliwego podziału dóbr materialnych.

Do stanowiska Leona XIII odwołał się papież Pius XII podczas uroczystości Ześłania Ducha Św. 1 czerwca 1941 roku. W *Przemówieniu na uczczenie pięćdziesiątej rocznicy ogłoszenia encykliki Rerum novarum* papież ponownie podkreślił potrzebę uwzględnienia prawa rodziny do przestrzeni życiowej. Dzięki emigracji – zdaniem papieża – następuje „korzystniejszy rozdział ludzi na powierzchni ziemi” (Pius XII, 1941, s. 17). Jednocześnie zauważył, że dzięki emigracji wszystkie jej podmioty zyskują korzyści: „rodziny otrzymują rolę, która będzie dla nich ziemią ojczystą [...]; okolice o gęstym zaludnieniu zostaną odciążone [...]; państwa zaś, które przyjmują emigrantów, zyskają pracowitych obywateli” (s. 17).

W orędziu radiowym ogłoszonym 1 września 1944 roku Pius XII wskazał na największą wędrowną ludów w dotychczasowej historii jako pokłosie II wojny światowej oraz potrzebę rozwiązania wynikających stąd problemów (Pius XII, 1944, s. 20). W encyklice *Redemptoris nostri* Pius XII wyraził troskę los o uchodźców palestyńskich i zaapelował o wszelką pomoc dla nich (Pius XII, 1949).

Wielką zasługą Piusa XII było wydanie w 1952 roku *Konstytucji apostolskiej Exsul Familia*, w sposób szczegółowy nakreślającej zasady duszpasterskiej troski

o migrantów i uchodźców (Pius XII, 1952). Papież podkreślił, że w każdym okresie swojego funkcjonowania Kościół okazywał zainteresowanie emigrantom, wygnańcom i uciekinierom. Papież wystosował apel do wielu różnych podmiotów, w tym do władz państwowych, o ich zaangażowanie w proces rozwiązywania problemu uchodźców i emigrantów, oceny strat poniesionych podczas wojny oraz wypracowania wspólnych działań w tym zakresie.

## **Stanowisko papieży II Soboru Watykańskiego wobec ruchów migracyjnych i uchodźczych**

Stanowisko papieża Jana XXIII wobec ruchów migracyjnych i uchodźczych znalazło wyraz w encyklice *Pacem in terris* i obejmuje kilka głównych koncepcji. Po pierwsze, w sposób jednoznaczny zostało wyartykułowane prawo każdego człowieka do emigracji oraz imigracji, co wynika z przekonania, że obywatel danego państwa jest jednocześnie członkiem rodziny ludzkiej (Jan XXIII, 1963, s. 25). Po drugie, występujące w świecie zróżnicowanie pod względem wielkości obszarów ziemi uprawnej i liczby mieszkańców czy też między bogactwami naturalnymi i kapitałem niezbędnym do ich eksploatacji wymaga współdziałania w zakresie wymiany dóbr, kapitałów oraz ludzi (s. 101). Po trzecie, wielkie rzesze uchodźców opuszczających swoje kraje ze względów politycznych są narażone na liczne cierpienia. Uchodźcy posiadają prawa osobowe, w tym prawo do osiedlenia się w państwie, w którym będą mogli zaspokoić potrzeby własne i potrzeby swojej rodziny. Z kolei rządzący mają obowiązek przyjmowania cudzoziemców „i – jeśli jest to zgodne z nieprzesadnie pojmowanym dobrem społeczności, w której piastują władzę – przychylne ustosunkowanie się do ich prośby o włączenie w nową społeczność” (s. 103, 105–106). Po czwarte, Kościół rzymskokatolicki z wielkim uznaniem odnosi się do wszelkich inicjatyw, które – w oparciu o zasadę wspólnoty braterskiej oraz miłości chrześcijańskiej – mają na celu wspomoczenie uchodźców politycznych i emigrantów (s. 107).

W *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym* *Gaudium et spes* papież Paweł VI wskazał na konieczność podjęcia działań, mających na celu przezwyciężenie niezrównoważonego rozwoju i zreformowania życia gospodarczego i społecznego (Paweł VI, 1965, s. 63). Podkreślał, że „ruchy ludnościowe, konieczne przy postępie ekonomicznym nie powinny negatywnie wpływać na życie jednostek i ich rodzin” (s. 66). Szczególny apel wystosował do władz państwowych, by okazały pomoc przy sprowadzaniu rodzin zagranicznych robotników, uzyskaniu przyzwoitego mieszkania czy też włączaniu ich w życie społeczne ludności danego kraju (s. 66). Wskazał również zadania dla chrześcijan związane ze zbieraniem oraz rozdzielaniem darowizn w diecezjach, poszczególnych państwach i w skali globu (s. 88). Podkreślił potrzebę niesienia pomocy uchodźcom rozproszonym po całym świecie oraz emigrantom i ich rodzinom (s. 84).

W encyklice *Populorum progressio* Paweł VI wskazał na potrzebę okazywania życzliwej gościnności robotnikom – emigrantom, „którzy nierzadko przebywają w warunkach niegodnych człowieka i są zmuszeni żyć nader oszczędnie z otrzymana-

nych zarobków, aby utrzymać rodzinę znajdującą się w ojczystym kraju i cierpiącą nędzę” (Paweł VI, 1967, s. 69). W roku 1969 papież Paweł VI wydał *Motu proprio Pastoralis migratorum cura*, mające na celu uwspółcześnienie rozwiązań zawartych w konstytucji *Exsul familia* i ustalenie nowych przepisów w zakresie duszpasterstwa wśród migrantów (Paweł VI, 1969). U podłoża zmian miały – w przekonaniu papieża – leżeć trzy zasady: 1) uwzględnienie dziedzictwa duchowego migrantów, a zwłaszcza ich języka ojczystego; 2) dbałość o to, by zróżnicowane ruchy migracyjne nie podważały jedności wspólnot kościelnych; 3) obowiązek „zarządzenia potrzebom duszpasterskim względem różnych grup emigrantów” (Paweł VI, 1969). W roku 1970 papież Paweł VI ogłosił *Motu proprio Apostolicae caritatis*, ustanawiające Papieską Komisję Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych (Paweł VI, 1970). Papież podkreślił, że po zakończeniu II wojny światowej nastąpił wzrost ruchów migracyjnych oraz wskazał na potrzebę udoskonalenia pomocy duchowej tym wszystkim, którzy „przebywają z dala od własnych domostw” (Paweł VI, 1970). W *Octogesima adveniens* z 14 maja 1971 roku Paweł VI zaapelował o „przewycięzenie ciasnej postawy nacjonalistycznej i uchwalenie ustawy przyznającej im prawo do emigracji, sprzyjającej ich integracji, ułatwiającej im awans zawodowy oraz zdobycie przyzwoitego mieszkania, do którego w razie potrzeby mogliby sprowadzić swoje rodziny” (Paweł VI, 1971, s. 17). Za obowiązek wszystkich, a zwłaszcza chrześcijan, uznał w tej materii dążenie do powszechnego braterstwa, sprawiedliwości i trwałego pokoju.

### **Stanowisko papieża wobec ruchów migracyjnych i uchodźczych po II Soborze Watykańskim**

W encyklice o pracy ludzkiej *Laborem exercens* papież Jan Paweł II w kontekście migracji podniósł problem emigracji za pracę. Szczególnie istotne dla papieża było to, aby „pracujący poza swym ojczystym krajem, czy to jako stały emigrant, czy też w charakterze pracownika sezonowego, nie był w zakresie uprawnień związanych z pracą upośledzony w stosunku do innych ludzi pracy w danym społeczeństwie” (Jan Paweł II, 1981, s. 23). W konstytucji apostolskiej *Pastor Bonus* z 28 czerwca 1988 roku papież Jan Paweł II nakreślił wizję polityki wprowadzającej zabezpieczenia prawne migrantów przed różnymi rodzajami dyskryminacji (Jan Paweł II, 1988, s. 34). Jako szczególnie pożądane sposoby postępowania, wskazał gościnność, solidarność, gotowość do dzielenia się, unikanie wrogości wobec obcych oraz rasizmu (s. 35).

W posynodalnej adhortacji apostolskiej *Ecclesia in Europa* z 28 czerwca 2003 roku Jan Paweł II zaliczył zjawisko migracji do wyzwań, domagających się od Kościoła „zdolności przyjęcia każdego człowieka, niezależnie od tego, do jakiego ludu czy narodu należy” (Jan Paweł II, 2003a, s. 100). Wszystkie podmioty powinny się zaangażować w działania, mające na celu ustanowienie bardziej sprawiedliwego porządku ekonomicznego w skali globu. Za istotny problem papież uznał zdolność Europy do wypracowania pożądanych form przyjmowania i gościnności, czego wymaga uniwersalistyczna koncepcja dobra wspólnego. Papież twierdził, że:

każdy musi przyczyniać się do rozwoju dojrzałej kultury otwartości, która ma na uwadze jednakową godność każdej osoby i należytą solidarność z najsłabszymi, domaga się uznania podstawowych praw każdego migranta. Do władz publicznych należy sprawowanie kontroli nad ruchami migracyjnymi, z uwzględnieniem wymogów dobra wspólnego. Przyjmowanie migrantów winno zawsze odbywać się w poszanowaniu prawa, a zatem, gdy to konieczne, towarzyszyć mu musi stanowcze tłumienie nadużyć. (s. 101)

Papież Jan Paweł II wygłaszał w latach 1985–2005 *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy* (Jan Paweł II, 2009; Horowski, 2005; Cekiera, 2018). W orędziach papieża Jana Pawła II wielokrotnie występowało pojęcie gościnności. Między innymi można wskazać na Orędzie z 1990 roku, w którym papież uznał, że „powołaniem Kościoła jest okazywanie gościnności migrantom i służenie im” (Jan Paweł II, 1990, s. 8). W *Orędziu na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy* w 2003 roku Jan Paweł II stwierdził:

Kiedy różne kultury spotykają się i integrują, możliwe staje się „współlistnienie odmienności”. Pozwala to odkryć wartości wspólne wszystkim kulturom, zdolne jednoczyć, a nie dzielić; wartości zakorzenione w tej samej ludzkiej „glebie”. Dzięki temu łatwiej jest rozwijać owocny dialog, aby tworzyć klimat wzajemnej tolerancji, nacechowanej realizmem i poszanowaniem dla specyfiki każdego. W takich warunkach zjawisko migracji pomaga kultywować „marzenie” o pokojowej przyszłości dla całego rodzaju ludzkiego. (Jan Paweł II, 2003, s. 5)

Papież zauważał także, że:

wzbogacający dialog międzykulturowy to „nieodzowny sposób budowania świata wewnętrznie pojednanego”. Staje się to możliwe, gdy imigranci są traktowani z szacunkiem, jakiego wymaga godność każdego człowieka; kiedy wspomaga się wszelkimi środkami kulturę gościnności i pokoju, w której potrafi się pogodzić zachowanie odmienności z dążeniem do dialogu, nie ulegając pokusie indyferentyzmu, gdy w grę wchodzi wartości. Taka postawa otwartości i solidarności staje się propozycją i warunkiem pokoju. (s. 5)

Mając świadomość zróżnicowanego stosunku ludzi wobec imigrantów, papież z jednej strony wyrażał uznanie dla organizacji publicznych i prywatnych, niosących pomoc w trudnych sytuacjach, z drugiej zaś wskazywał na haniebne praktyki tych,

którzy bez skrupułów wyzyskują migrantów, porzucając na pełnym morzu, na łodziach lub statkach nie dających gwarancji bezpieczeństwa, ludzi desperacko poszukujących pewniejszej przyszłości. Kto znajduje się w tak krytycznej sytuacji, potrzebuje pilnej i konkretnej pomocy. (s. 4)

W *Orędziu na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy* w 2005 roku Jan Paweł II ostrzegał przed niebezpieczeństwem izolacji imigrantów:

Trzeba wykluczyć zarówno tendencje asymilacyjne, które mają prowadzić do upodobnienia innych do nas samych, jak też próby marginalizacji imigrantów, które mogą przybierać nawet formy apartheidu. Właściwą drogą jest dążenie do autentycznej otwartości, która nie godzi się na dostrzeganie tylko różnic między imigrantami a rdenną ludnością kraju. (Jan Paweł II, 2005)

W encyklice *Caritas in veritate* z 2009 roku papież Benedykt XVI problem migracji postrzegał w szerokiej perspektywie prawno-międzynarodowej:

stoimy wobec zjawiska społecznego o charakterze epokowym, wymagającego silnej i dalekowzrocznej polityki współpracy międzynarodowej, by mu sprostać w odpowiedni sposób. Ową politykę należy rozwijać poczynając od ścisłej współpracy między krajami, z których pochodzą emigranci, a krajami, do których przybywają. Muszą jej towarzyszyć stosowne rozporządzenia międzynarodowe pozwalające na zharmonizowanie różnych systemów prawa, tak aby zabezpieczyć potrzeby i prawa emigrujących osób oraz rodzin, a jednocześnie społeczeństwa, w którym się znajdują. Żaden kraj nie może uważać, że jest w stanie sam sprostać problemom migracyjnym naszych czasów. Wszyscy widzimy jak wiele cierpienia, niewygód i aspiracji towarzyszy ruchom migracyjnym. (Benedykt XVI, 2009, s. 62)

W kwestiach ruchów migracyjnych i uchodźczych papież Franciszek podąża drogą wyznaczoną przez poprzedników. W *Orędziu na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy* z 17 stycznia 2016 roku papież podkreślił istotę wyzwania, jaką stanowi zjawisko migracji:

Dzisiaj migracje nie są zjawiskiem ograniczonym do niektórych obszarów naszej planety, ale dotyczą wszystkich kontynentów i w coraz większym stopniu nabierają wymiarów dramatycznego problemu globalnego. Chodzi nie tylko o ludzi poszukujących godnej pracy czy lepszych warunków życia, ale także mężczyzn i kobiety, osoby starsze i dzieci, którzy zostali zmuszeni do opuszczenia swoich domów w nadziei ocalenia siebie i znalezienia pokoju i bezpieczeństwa w innym miejscu. (Papież Franciszek, 2016)

Papież zwrócił uwagę na kilka kwestii. Po pierwsze, podkreślił rolę skutecznej i wzmożonej współpracy, opartej zarówno na wymianie informacji, jak i na intensyfikacji sieci niezbędnych do szybkiej i powszechnej interwencji. Po drugie, prawo państwowe „musi się łączyć z obowiązkiem rozwiązania i uregulowania sytuacji nieletnich imigrantów, z pełnym poszanowaniem ich godności i starając się sprostać ich potrzebom” (Papież Franciszek, 2016). Po trzecie:

zamiast promować integrację społeczną nieletnich migrantów, czy programy bezpiecznej i wspieranej repatriacji, usiłuje się jedynie przeszkodzić ich wjazdowi, sprzyjając w ten sposób uciekaniu się do siatek nielegalnych; lub są oni odsyłani do kraju pochodzenia, bez upewnienia się, czy odpowiada to ich rzeczywistemu „interesowi nadrzędnemu”. (Papież Franciszek, 2016).

Encyklika *Fratelli tutti o braterstwie i przyjaźni społecznej* z 3 października 2020 roku zawiera pogłębioną analizę zmian zachodzących we współczesnym świecie oraz stanowisko Kościoła rzymskokatolickiego wobec różnorodnych wyzwań, w tym ruchów migracyjnych i uchodźczych. Papież Franciszek w sposób jednoznaczny stwierdził, że:

rozpalają się odwieczne konflikty, które uznawano już za przezwyciężone. Odradzają się zamknięte, ostre, gniewne i agresywne nacjonalizmy. W niektórych krajach idea jedności ludu i narodu, przeniknięta przez różne ideologie, tworzy nowe formy egoizmu i zatracenia zmysłu społecznego, zakamuflowane pod maską rzekomej obrony interesów narodowych. (Papież Franciszek, 2020, s. 11)

Papież krytycznie ocenił te koncepcje polityczne i gospodarcze, w myśl których należy zamykać granice przed napływem imigrantów, ograniczać pomoc dla państw słabo rozwiniętych oraz dążyć do tego, by zmniejszały wydatki:

Zarówno pewne populistyczne reżimy polityczne, jak i liberalne stanowiska gospodarcze twierdzą, że za wszelką cenę należy unikać napływu imigrantów. Jednocześnie uważa się, że należy ograniczyć pomoc dla krajów ubogich, aby sięgnęły dna i zdecydowały się na ograniczenie wydatków. Nie bierze się pod uwagę, że za tymi abstrakcyjnymi stwierdzeniami, trudnymi do podtrzymania, kryje się wiele rozdartych istnień ludzkich. Wielu ucieka przed wojną, prześladowaniami i klęskami żywiołowymi. Inni, zgodnie z wszelkimi prawami szukają szans dla siebie i swoich rodzin. Marzą o lepszej przyszłości i chcą stworzyć warunki, aby do tego dążyć. (s. 37)

Z jednej strony papież Franciszek potwierdził posiadanie prawa do emigracji, z drugiej zaś podkreślił potrzebę realizacji prawa do nieemigrowania. Z samą emigracją – w przekonaniu papieża – wiążą się liczne negatywne zjawiska, takie jak handel ludźmi, przemoc, wyzysk psychologiczny i fizyczny, oddzielenie od środowiska swojego pochodzenia (Papież Franciszek, 2020, s. 38). Dodatkowo w części państw przyjmujących migrantów pojawiają się obawy „często podsycane i wykorzystywane do celów politycznych. W ten sposób rozprzestrzenia się mentalność ksenofobiczna, mentalność zamknięcia i skupienia się na sobie” (s. 39). Papież uznał za niedopuszczalne, by tego typu postawy były udziałem chrześcijan. Przypomniał niezbywalną zasadę godności osoby ludzkiej bez względu na jej pochodzenie, kolor skóry czy wyznanie. Uznał, że migracje w dużo większym stopniu niż dotychczas będą tworzyły podstawę przyszłości świata. Dlatego należy zachować równowagę między obowiązkiem ochrony praw obywateli oraz obowiązkiem pomocy i gościnności wobec imigrantów (s. 40). W przekonaniu papieża Franciszka:

ideałem byłoby unikanie niepotrzebnych migracji, a drogą prowadzącą do tego celu jest stworzenie w krajach pochodzenia konkretnej możliwości godnego życia i wzrastania [...]. Dopóki jednak nie nastąpi żaden poważny postęp w tym kierunku, naszym obowiązkiem jest poszanowanie prawa każdego człowieka do znalezienia miejsca, w którym będzie on mógł nie tylko zaspokoić podstawowe potrzeby swoje i swojej rodziny, ale także w pełni realizować się jako osoba. Nasze wysiłki na rzecz przybywających imigrantów można streścić w czterech czasownikach: przyjmować, chronić, promować i integrować. (s. 129)

Do niezbędnych działań papież zaliczył:

zwiększenie liczby przyznawanych wiz i uproszczenie procedur; zastosowanie prywatnego i wspólnotowego sponsorowania, otwarcie korytarzy humanitarnych dla uchodźców znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji; zapewnienie odpowiedniego i godnego zakwaterowania; zapewnienie bezpieczeństwa osobistego i dostępu do podstawowych świadczeń; zapewnienie odpowiedniej opieki konsularnej, prawa do posiadania przy sobie w każdej chwili osobistych dokumentów tożsamości, równego dostępu do wymiaru sprawiedliwości, możliwość otwierania rachunków bankowych i zapewnienie środków niezbędnych do życia; zapewnienie swobody poruszania się i możliwości podejmowania pracy; ochrona małoletnich i zapewnienie im regularnego dostępu do

edukacji; zapewnienie tymczasowej opieki lub programów przyjmowania; zapewnienie wolności religijnej; promowanie ich integracji społecznej; sprzyjanie łączeniu rodzin i przygotowanie wspólnot lokalnych do procesów integracyjnych. (s. 130)

Opowiedział się również za koncepcją pełnego obywatelstwa, rozumianą jako równość praw i obowiązków; odrzuceniem pojęcia mniejszości (s. 131) oraz opracowaniem globalnego prawodawstwa dotyczącego migracji (s. 132).

## Zakończenie

Przeprowadzone badania pozwalają na sformułowanie kilku wniosków. Po pierwsze, w celu analizy szeroko rozumianego zjawiska migracji na przestrzeni wieków w dokumentach Kościoła rzymskokatolickiego używano różnych pojęć: emigranci, imigranci, migranci, uchodźcy, uciekinierzy, podróżujący (podróżni), podróżujący statkami i samolotami, tułacze, ludzie w drodze, wygnańcy, koczownicy, ruchy ludnościowe, ruchy migracyjne.

Po drugie, przyczyn ruchów migracyjnych i uchodźczych Kościół rzymskokatolicki doszukuje się przede wszystkim w zróżnicowaniu warunków ekonomicznych istniejących w różnych częściach świata, dysproporcjach w rozwoju gospodarczym między bogatą północą i biednym południem oraz między poszczególnymi państwami. Podkreśla również wpływ prześladowań oraz konfliktów zbrojnych. Nie mniej istotny jest nadmiernie rozwinięty nacjonalizm prowadzący do nienawiści w stosunku do mniejszości narodowych czy religijnych i związanego z tym ich marginalizowania.

Po trzecie, na przestrzeni wieków funkcjonowały różne rozwiązania instytucjonalne związane z pomocą dla ruchów migracyjnych i uchodźczych. W *Konstytucji apostolskiej o duchowej opiece nad emigrantami – Exsul familia* z 1952 roku Pius XII szczegółowo omówił wcześniejsze rozwiązania instytucjonalne dotyczące migrantów i uchodźców wypracowane na gruncie Kościoła rzymskokatolickiego. Od roku 1970 przy papieżu funkcjonowała Papieska Komisja ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych. Jej ranga została podniesiona na mocy *Konstytucji apostolskiej Pastor Bonus* z roku 1988 i zaczęła ona funkcjonować jako Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych. Od 1 stycznia 2017 roku jej kompetencje pełni Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka. Kwestie duszpasterstwa migrantów zostały uregulowane w Kodeksie prawa kanonicznego, *Konstytucji apostolskiej Pastor Bonus*, *Instrukcji Erga migrantes caritas Christi*.

Po czwarte, w dokumentach Kościoła rzymskokatolickiego podkreślane są fundamentalne prawa człowieka. Należy do nich prawo do emigracji. Każdy człowiek ma prawo do poszukiwania miejsca, w którym będzie mógł zaspokoić podstawowe potrzeby swoje i swojej rodziny oraz w pełni realizować się jako osoba. Niezbywalna pozostaje zasada godności osoby ludzkiej bez względu na jej pochodzenie, kolor skóry czy wyznanie. W tym kontekście należy brać pod uwagę zasady polityki migracyjnej ustalane przez poszczególne państwa. W ostatnich latach uwypuklane jest prawo do nieemigrowania, czyli realizacji swoich potrzeb i aspiracji we własnym kraju.

Po piąte, z perspektywy Kościoła rzymskokatolickiego ruchy migracyjne i uchodźcze w coraz większym stopniu nabierają wymiarów dramatycznego problemu globalnego. Poszczególni papieże posoborowi kreślili plany rozwiązania tego problemu. W *Konstytucji apostolskiej Pastor Bonus* z 28 czerwca 1988 roku papież Jan Paweł II nakreślił wizję polityki wprowadzającej zabezpieczenia prawne migrantów przed różnymi rodzajami dyskryminacji. Papież apelował o wzbogacający dialog międzykulturowy. Papież Benedykt XVI opowiadał się za silną i dalekowzroczną polityką współpracy międzynarodowej. Jej istota miała polegać na ścisłej współpracy między krajami pochodzenia emigrantów, a krajami, do których przybywają. Wskazywał w tym kontekście na potrzebę zharmonizowania różnych systemów prawa. Papież Franciszek opowiada się za koncepcją pełnego obywatelstwa, rozumianą jako równość praw i obowiązków oraz za opracowaniem globalnego prawodawstwa dotyczącego migracji.

Po szóste, Kościół rzymskokatolicki naucza, że obowiązkiem chrześcijan jest niesienie pomocy migrantom i uchodźcom. Wszyscy ochrzczeni są traktowani jako członkowie jednej wspólnoty. Migranci są postrzegani przez pryzmat historii Kościoła jako ludu pielgrzymującego. Zasady gościnności oraz wierność chrześcijańskiej tożsamości nakazują przyjęcie i udzielenie pomocy migrantom i uchodźcom. Różnorodność staje się wyznacznikiem współczesności, wymagającym pielęgnowania ducha tolerancji oraz szacunku wobec tożsamości innych osób. Nie do przyjęcia są postawy ksenofobiczne podzielane przez chrześcijan, mentalność zamknięcia i skupienia się na sobie.

## Literatura

- Benedykt XVI. (2009). *Encyklika Caritas in veritate* z 29 czerwca 2009 roku. Pobrane z: [https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf\\_ben-xvi\\_enc\\_20090629\\_caritas-in-veritate.html](https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html)
- Cekiera, R. (2018). Byłem przybyszem. Nauczanie papieskie w Orędziach na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej*, 126, 49–63.
- Cichy, D. (2012). Migracje jako zjawisko eklezjalne przed Soborem Watykańskim Drugim. *Nurt SVD*, 46(1), 165–182.
- Horowski, K. (2019). Prekursor – Jan Paweł II w Orędziach na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy w latach 1985–2005. *Łódzkie Studia Teologiczne*, 28(1), 45–56.
- Jan Paweł II. (1981). *Encyklika o pracy ludzkiej Laborem exercens* z 15 maja 1981 roku. Pobrane z: [https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf\\_jp-ii\\_enc\\_14091981\\_laborem-exercens.html](https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_14091981_laborem-exercens.html)
- Jan Paweł II. (1988). *Konstytucja apostolska Pastor Bonus*. Pobrane z: [http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost\\_constitutions/documents/hf\\_jp-ii\\_apc\\_19880628\\_pastor-bonus-index.html](http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_19880628_pastor-bonus-index.html)
- Jan Paweł II. (1990). *Orędzie na Światowy Dzień Migranta 1990*. Pobrane z: [https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan\\_pawel\\_ii/przemowienia/migranci\\_25071990.html](https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/migranci_25071990.html)
- Jan Paweł II. (2003). *Orędzie na Światowy Dzień Migranta 2003*. Pobrane z: <https://jp2online.pl/obiekt/orędzie-jana-pawla-ii-na-swiatowy-dzien-migranta-i-uchodzcy-2004;T2JqZWN0OjE5MzQ=>

- Jan Paweł II. (2003a). *Posynodalna adhortacja apostolska Ecclesia in Europa*. Pobrane z: <https://papiez.wiara.pl/doc/379658.Ecclesia-in-Europa/37>
- Jan Paweł II. (2005). *Orędzie na Światowy Dzień Migranta 2005*. Pobrane z: <http://nauczaniejp2.pl/dokumenty/wyswietl/id/1242>
- Jan Paweł II. (2009). *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985–2005*. Oprac. Ks. W. Necel. Poznań: Hlondianum.
- Kodeks prawa kanonicznego* (1983). Pobrane z: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/akty-korporacyjne/kodeks-prawa-kanonicznego-286754792>
- Kongregacja Biskupów. (1969). *De Pastoralis Migrantum Cura Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów z 15 sierpnia 1969 roku*. Pobrane z: [http://migracja.episkopat.pl/wp-content/uploads/2017/01/de\\_pastoralis\\_migratorum.pdf](http://migracja.episkopat.pl/wp-content/uploads/2017/01/de_pastoralis_migratorum.pdf)
- Leon XIII. (1891). *Encyklika o kwestii robotniczej Rerum novarum z 15 maja 1891 roku*. Pobrane z: <https://www.mop.pl/doc/html/encykliki/Rerum%20novarum.htm>
- Marczewska-Rytko, M., Ziętara, W. (red.). (2015). *Ideologie, doktryny, ruchy społeczne i polityczne. Wybrane problemy*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Marczewska-Rytko, M., Maj, D. (red.). (2017). *Nowe ruchy społeczne*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- ks. Necel, W. (2013). Kuria Rzymska wobec dobra duchowego migrujących. *Prawo Kanoniczne*, 56(1), 47–71.
- Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych. (2004). *Instrukcja Erga migrantes caritas Christi – miłość Chrystusa do migrantów* wydana 3 maja 2004 r. Pobrane z: <http://migracja.episkopat.pl/wp-content/uploads/2016/12/Erga-migrantes-caritas-Christi-PL.pdf>
- Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych. (2013). *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych. Wytoczne duszpasterskie*. Pobrane z: [https://www.vatican.va/roman\\_curia/pontifical\\_councils/corunum/corunum\\_it/publicazioni/Rifugiati-2013-POL.pdf](https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/corunum/corunum_it/publicazioni/Rifugiati-2013-POL.pdf)
- Papież Franciszek. (2016). *Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2016*. Pobrane z: [http://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/migration/documents/papa-francesco\\_20160908\\_world-migrants-day-2017.html](http://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/migration/documents/papa-francesco_20160908_world-migrants-day-2017.html)
- Papież Franciszek. (2020). *Encyklika fratelli tutti o braterstwie i przyjaźni społecznej z 3 października 2020 roku*. Pobrane z: [https://www.vatican.va/content/francesco/pl/encyclicals/documents/papa-francesco\\_20201003\\_enciclica-fratelli-tutti.html](https://www.vatican.va/content/francesco/pl/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html)
- Paweł VI. (1965). *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes z 7 grudnia 1965*. Pobrane z: <http://ptm.rel.pl/czytelnia/dokumenty/dokumenty-soborowe/sobor-watykanski-ii/141-konstytucja-duszpasterska-o-kosciele-w-swiecie-wspolczesnym-gaudium-et-spes.html>
- Paweł VI. (1967). *Encyklika o popieraniu rozwoju ludów Populorum progressio z 26 marca 1967*. Pobrane z: [https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel\\_vi/encykliki/populorum\\_progressio\\_26031967](https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/encykliki/populorum_progressio_26031967)
- Paweł VI. (1969). *Motu proprio Pastoralis migratorum cura z 15 sierpnia 1969 roku*. Pobrane z: <https://ojs.tnku.pl/index.php/sp/article/download/2819/2775/>
- Paweł VI. (1970) *Motu Proprio, Apostolicae Caritatis ustanawiające Papieską Komisję Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych z 19 marca 1970*. Pobrane z: <https://ojs.tnku.pl/index.php/sp/article/download/2821/2777/>
- Paweł VI. (1971). *Octogesima adveniens z 14 maja 1971 roku*. Pobrane z: <https://www.mop.pl/doc/html/encykliki/Octogesima%20adveniens.htm>
- Pius XII. (1941). *Przemówienie na uczczenie pięćdziesiątej rocznicy ogłoszenia encykliki „Rerum novarum”, papieża Leona XIII na temat kwestii społecznej, Uroczystość Zesłania*

- ducha Św. 1 czerwca 1941*. Pobrane z: <http://rodzinakatolicka.pl/pius-xii-la-sollenita-della-pentacoste-o-kwestii-spoecznej/>
- Pius XII. (1944). *Orędzie radiowe ogłoszone dnia 1 września 1944 roku*. Pobrane z: <https://www.ekai.pl/dokumenty/oredzie-radiowe-wygloszone-1-wrzesnia-1944/>
- Pius XII. (1949). *Encyklika Redemptoris nostri o miejscach świętych w Palestynie z 16 kwietnia 1949*. Pobrane z: [file:///C:/Users/admin/Downloads/Encyklika\\_Redemptoris\\_nostri\\_o\\_miej.pdf](file:///C:/Users/admin/Downloads/Encyklika_Redemptoris_nostri_o_miej.pdf)
- Pius XII. (1952). *Konstytucja apostolska o duchowej opiece nad emigrantami – Exsul familia z 1 sierpnia 1952 r.* Pobrane z: <http://migracja.episkopat.pl/wp-content/uploads/2017/01/exsulfamilia.pdf>
- Wojnicz, P. (2016). Istota funkcjonowania duszpasterstwa migrantów w prawie Kościoła rzymskokatolickiego. *Civitas et Lex*, 10(2), 62–63.

